

Saját földünkbe kell markolnunk, ha beletörük is a körmünk.

A banális realizmus eszközei elavultak. Az újítás igénye általános és jogosult; ami jogtalan: a pusztábecsvágy, a bukfenc, az öncélú formabontás, amikor a szerző pontosan tudja, hogy mit *nem* akar, de fogalma sincs arról: mit akar. Nézz csak körül: van ilyen.«

Így, ilyen böhmören, világosan fogalmaz Sütő.

Az írói hitvallás, elkötelezettség, feladatvállalás problémái mellett sok jeles román író nevével is találkozunk. Ezek vagy műveikkel hatottak Sütőre, vagy barátságukkal segítettek elő írói érlelődését. A sok szerzőtárs közül ragadjunk ki néhányat: Ion Creangát, Ion Alexandrut, vagy Petőfi lelkes román fordítóját, Eugen Jebeleanut, akik a közös bölcsőhely más anyanyelvű, de

közös jövőért küzdő alkotóművészei. A róluk szóló emlékezésben is felhangzik H. Gy. kérdése: »Miként fogalmaznád meg — a magad számára — a testvériség írói-művészi szolgálatának örömét? Sütő válasza: »Mint minden tisztességes szándéknak és munkának, ennek is öröme van: a jó lelkiismereté.«

Sok tanulást vonhatunk le ebből a könyvből. Számos értékes gondolatot nem foglalkozhatunk, hisz a könyvismertető erre nem is vállalkozhat. Azt azonban megállapíthatjuk, hogy az elején feltett kérdés nem maradt megválaszolatlan. Az olvasó azzal a jó érzéssel teszi le a könyvet, hogy ismeretei gyarapodtak, tanult és tapasztalt, bepillantott a romániai magyar írók életébe, alkotóműhelyébe. Esetleg felébred benne a vágy, hogy az említett írókkal meg is ismerkedjen, meggyőződjön Sütő András igazáról, vagy vitába szálljon vele.

CSETEI MÁRIA

A MŰVÉSZETRŐL — TUDOMÁNYOSAN

Művészetpszichológia. Válogatta és szerkesztette: Halász László.
Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1973.

Egy pszichológiai mű bemutatása elsősorban tudományos folyóiratokban, vagy legalábbis a lapok tudományos rovataiba kívánkozik. A *Művészetpszichológia*, ez a Halász László válogatásában megjelent tanulmánykötet kivételt képez. Olyan írásokat tartalmaz ugyanis, amelyek a szakemberek érdeklődésén kívül méltán számíthatnak a művészettel, elsősorban az irodalommal és a képzőművészettel foglalkozó érdeklődésére is. A válogatás sokrétűsége folytán a kötet mind a művészetek aktív művelőinek, mind a műalkotások élvezőinek érdekes olvasmányává válhat még akkor is, ha némelyik tanulmány bizonyos előzetes pszichológiai ismereteket feltételez. Ez főleg az empirikus kutatások eredményeit ismertető tanulmányok kutatásmódszertani aspektusaira vonatkozik. Véleményünk szerint az olvasói figyelemnek a módszerről

a vizsgálat eredményeire és a konkrét lúziókra való áttevődésével ez a nehézség könnyen leküzdhető, úgy, hogy az olvasmányok éppoly intellektuális élményt nyújthatnak a metodológiában kevésbé jártas olvasónak, mint e terület szűkebb értelemben vett szakemberének.

A Gondolat Könyvkiadónak nem ez az első ilyen jellegű kiadványa. (Eddig megjelent a *Pszichofiziológia*, *Behaviorizmus*, *A pszichoanalízis és modern irányzatai*, *Szociálpszichológia*.) Mint az előbbieknél, a *Művészetpszichológia* esetében is bevezető tanulmány hozza közelebb a közreadott tanulmányokat az olvasóhoz. Halász László tanulmánya nemcsak hogy megértésbeli eligazítást nyújt, hanem nagymértékben hozzájárul egy aktív olvasói beállítódás kialakításához, fokozva ezáltal az olvasó érdeklődését és az odafigyelés éberségét. A bevezető ta-

nulmányból tudjuk meg, hogy az eddigi művészetpszichológiai kutatások kérdései négy vonatkozási pont körül helyezkednek el, mintegy négy, egymást átszövő területét képezve a művészetpszichológiának. Ezek: az eredményes műalkotó tevékenységet biztosító alkotóképeségek kérdései, a műalkotó tevékenység pszichológiája, a műalkotások elemzésének kérdései és a műalkotás átélésének pszichológiája. A kötetben, amely huszonnégy szerző összesen huszonhat tanulmányát tartalmazza, a tanulmányok csoportosítása is e szempont szerint történt. A szerzők irányulását illetően találkozhatunk a pszichoanalitikus iskola kimagasló képviselőinek munkáival éppúgy, mint a modern személyiséglelektani kutatások reprezentánsainak tanulmányaival.

Az első részben közreadott tanulmányok a művészi alkotóképeség kérdéseit, a művészi tehetség összetevőit vizsgálják meg. Mely személyiséggjegyek teszik az egyént műalkotóvá? Miben különbözik az alkotóművész a nem alkotó személyiségtől? Mennyiben öröklöttek és mennyiben az egyéni tapasztalat termékei a művészi tehetség összetevői? Megvonható-e éles határ a zsenialitás és az elmebetegség között? Ezeknek a kérdéseknek a megválaszolásához nyújtanak adalékot Révész, Barron és a többi szerző tanulmányai. Bár a kérdések megközelítésének szempontjai és módjai igen különbözőek, és a végkövetkeztetések tekintetében sem találkozhatunk azzal az egyértelmű meg egyezéssel, amely számunkra az értelmezés munkáját kényelmesebbé tenné, az olvasó megbízható választ találhat az előbb felvetett kérdésekre. E munkák sorában figyelmet érdemel az alkotóképeségek kérdésének faktoranalitikus megközelítése (Guilford), amely a művészi alkotást meghatározó tényezők egzakt feltárásának lehetőségével kecsegtet. Ugyancsak érdeklődésre tarthat számot Révész tanulmánya a zsenialitás és a pszichózis, illetve a neurózis viszonyáról, amelynek lényege, hogy »... a nagy tehetség és az elmebaj közötti szoros korreláció tana szöges ellentétben áll a tényekkel«.

A műalkotás folyamatának természetét megvilágító tanulmányok közös vonása a tudattalan szerepé-

nek kiemelése, amelyet az a műalkotó tevékenységben betölt. Csak-hogy a tudattalan a szerzők többségénél nem freudi értelemben jelentkezik, továbbá szerepét illetően is különböző nézetekkel találkozunk. Míg Freud szerint a költői alkotás a korai, legtöbbször gyermekkori élmények által determinált és egy aktuális élmény által kiváltott ábrándozás másokat is gyönyörködtető formába öntése, Jung szerint pedig a műalkotó folyamat lényege a kollektív tudattalannak — az archetípusnak — nem tudatos megélése, megformálása és kifejezése a korra jellemző nyelven, addig más szerzőknél a tudattalan inkább mint az egyébként tudatos alkotói folyamatot kedvezően befolyásoló tényező szerepel. Úgy tűnik, hogy Wallas sémája az alkotó folyamatról (Wallas e folyamatnak négy fázisát különbözteti meg: az előkészítés, a lapangás, a felvillanás és a kivitelezés fázisát) általában elfogadásra talál, és a kutatókat a részletek felderítésére inspirálja. Az is szembe-tűnik viszont, hogy a szerzők óvakodnak e séma merev értelmezésétől, mind egy-egy fázis természetének megvilágítását, mind azok sorrendiségét és egymáshoz való viszonyát illetően.

A művészet alapproblémáinak megközelítését szolgálhatják, egyebek mellett, a műalkotás elemzésével foglalkozó tanulmányok is. Úgy látszik azonban, hogy a műalkotás elemzése legkevésbé különíthető el szigorúan a művészetpszichológia más területeitől, ugyanis a harmadik részben között öt tanulmány, miközben a művészi alkotás elemzésének kérdéseit tárgyalja, szükségszerűen érinti a műalkotás eredetének kérdéseit és a műélvezés problémáit is (pl. a katarzis Pererverzev tanulmányában). Ezekben a tanulmányokban a műalkotás elemzésének, alapjában véve, kétféle megközelítésével találkozhatunk: a pszichoanalitikus megközelítéssel és az információelméleti modellel. A pszichoanalitikus megközelítés azonban nem minden esetben viseli magán a hagyományos jegyeket. Dracoulidés tanulmányában ugyan még a freudi terminológiát használja fel, amikor a műalkotást a tudattalan tendenciák kifejezésének eszközeként írja le, és amikor a szürrealista alkotásokat a kisgyermeknek,

a primitív embernek és az elmebe-
tegnak a tudatának legautentiku-
sabb művészi kifejezését jelentő al-
kotásaival rokonítja. Weber és nem
kevésbé Morris tanulmányában
azonban a gyermekkori élmények-
nek, amelyeknek egyébként döntő
jelentőséget szánnak a műalkotás
elemzésében, nincs az a túlhangsú-
lyozott szexuális színezete, amilyen-
nél a pszichoanalízis klasszikusai-
nál találkozunk. Az előbbi szerint a
műalkotás esztétikai hatása abban
áll, hogy megidézi és feltámasztja a
gyermekkort, azokat az érzelmi él-
ményeket, amelyek a korai gyer-
mekkori vizuális és auditív érzéke-
léshez kapcsolódtak. Morris pedig a
képkészítés filogenetikai fejlődését
taglalva, a majmok, a kisgyermek és
a modern festők alkotásainak össze-
hasonlítása révén eljut a képkészí-
tés biológiai elveinek gondolatához:
a szerző szerint a képkészítést, mind
az embernél, mind a majomnál u-
gyanazon biológiai elvek vezérlik. In-
formációelméleti megközelítés jel-
lemzi a másik két tanulmányt. Az
esztétikai információ fogalmának be-
vezetése és a szemantikai informáci-
ótól való elkülönítése az olvasóban
azt a benyomást kelti, hogy a műal-
kotás értelmezésében új, nagy ered-
ményeket ígérő távlatok nyílnak
(Moles tanulmánya). Pereverzev a
marxista-leninista esztétika alapjai-
ból kiindulva építi fel tételét a mű-
vészi képmás kibernetikai természete-
téről. Azaz a művészi képmásban a
közlési elemeknek egyaránt van áb-
rázoló és kifejező funkciója, bár a
kettő egymástól elválaszthatatlan.
Így a műalkotás, legalábbis a festé-
szet területén, nemcsak a viselkedés
vezérlésének, hanem az emocionális-
pszichikus állapot vezérlésének
funkcióját is betölti.

A műalkotás átélésének pszicho-
lógiaja a műélvezés természetét és
a műélvezésnek főleg a személyiség-
ben gyökerező feltételeit kívánja
megvilágítani. Ez tükröződik a ne-
gyedik részben közzétett tanulmá-
nyokban is. Habár a műélvezés
emocionális természetét nem von-
ják kétségbe, a szerzők a problé-
ma megközelítésének többféle lehe-
tőségét tárják fel. Így találkozha-
tunk olyan nézettel, mely szerint az
esztétikai élmény az öröm, az affektusok,
valamint a szellemi té-

nyezők megfelelő arányú keveréké-
vel azonosítható. Majd a pszicho-
analitikus iskola jeles képviselőinek
nézeteivel ismerkedhetünk meg
Baudouin tanulmányában. A műélve-
zésnek — a pszichoanalitikusok sze-
rint — katarzisz (megtisztulás) jelle-
ge van; a mű átélése indulati fe-
szültségek feloldódását, egyfajta
megtisztulást eredményez. A szí-
nész—néző kapcsolatáról, az élmény-
közösség jelentőségéről és megte-
remtésének feltételeiről ír Villiers
igen érdekesen. Tanulmánya bizo-
nyára számíthat a színművészettel
foglalkozók külön érdeklődésére. A
statisztikai módszer, különösen a
faktoranalízis betörése a művészet-
pszichológiai kutatásokba egészen új
irányt ad az effajta vizsgálódások-
nak. Lényegében olyan törekvéssel
állunk szemben, amely empirikus
anyagot, a statisztikai technika fel-
használásával az esztétikai élmény,
az esztétikai ítélet, a »szép«, a »jó
ízlés« mögött rejlő tényezőket igyek-
szik megállapítani. A faktorok vo-
natkozhatnak mind a személyiség
tulajdonságaira, mind az inger (azaz
a műalkotás) valamely fizikai tu-
lajdonságára. Eysenck pl. kutatási
eredményei alapján azt a hipotézist
állítja fel, hogy a »jó ízlés«, más
szóval az esztétikai ítélet meghatá-
rozója a központi idegrendszernek
egy biológiailag determinált, tehát
örökletes sajátossága. Ez a vizuá-
lis művészetek minden területére
kiterjed. Ma már igen sok munka
foglalkozik, pl. a különféle prefe-
rencia vizsgálatok, a műalkotást
érintő faktorok és az egyes szemé-
lyiségjegyek összevetésével. Az
eredmények azonban mintha nem
lennének arányban a befektetett
energiával és a kutatási technika
tökéletességének magas fokával.

Végezetül hangsúlyozni kíván-
juk, hogy a *Művészetpszichológia*
elsősorban pszichológiai mű. Az írá-
sok többségére jellemző a pszicho-
lógiai fogalmak és kifejezések hasz-
nálata. Néha ez a fogalom- és kife-
jezőstár szokatlanok, helyenként
nehezebben érthetőnek tűnik majd
az e területen kevésbé jártas olva-
só számára. Mindez nem kell hogy
elkedvetlenítse az olvasót. Az aka-
dályok lelküzdésébe fektetett ener-
giáért bőségesen kárpótol bennün-
ket a könyv nyújtotta élmény.

CZAPÁR JÓZSEF